

Krimiírással a sznobizmus ellen

Hlavacska András beszélgetése

Cserhádi Éva krimiíróval

detektívtükör

CSERHÁTI ÉVA (1975) Budapest

Cserhádi Éva első regénye – több mint két évtized műfordítás után – 2016-ban jelent meg. A Palackposta annak az öt évnek az élményéből született, amelyet egy kis vitorlásra töltött a Földközi-tengeren hajózva. Krimisorozatának első kötete a Prae Kiadó Krimi Ma sorozatában jelent meg. A Sellő titka – A K. É. Z. első esete jelentős kritikai visszhangot váltott ki. Írás mellett a szerző fordítói és krimiműhelyeket tart.

➤ **Semmi sem szolgálja úgy a magyar krimi ügyét, mint egy jól megírt bűnügyi regény. De azt hiszem, nyugodtan kijelenthetjük, hogy az utóbbi időben az írás mellett „mozgalmi szinten” is sokat tettél a magyar krimiért. Hogyan látod ma a műfaj hazai helyzetét? Mesélnél egy kicsit a kezdeményezéseidről?**

➤ Nagyon kevés olyan szerző van ma Magyarországon, aki kimondottan krimiírónak vallja magát. Szerintem azért, mert a műfajnak itthon nincs erős irodalmi hagyománya. Azaz a magát krimiírónak valló szerző nem tud mihez csatlakozni, nem lát elődöket és folytonosságot. Ezért általános az a jelenség, hogy sok alkotó, aki ír egy krimit, úgy nyilatkozik róla, hogy az csak „krimiféle” volt, egy kitérő a műfajba, nem végiggondolt része az írói pályának. Nem tartják a krimit főállalhatónak. Ennek oka a magyar könyvpiacra uralkodó irodalmi sznobizmus. Nálunk egy mű vagy szépirodalom, vagy lektúr. A kettő között nincs semmi. A szürke zóna, amit jobb híján szórakoztató irodalomnak nevezünk, sokak számára egyenlő a ponyvával. Más országok irodalmában nagy hagyománya van annak, amit angolul a *middlebrow* jelöl. Mi ezt csak körülírni tudjuk: igényesen vagy irodalmi igénytelően megírt szórakoztató irodalom. Nekem ez a körülírás magyarázkodásnak, szabadkozásnak tűnik, de jobb megjelölést én sem tudok. Remélem, ha beszélünk, írunk róla, akkor a terminológia is ki fog alakulni.

Engem borzasztóan érdekel a krimi műfaja: szerkezeti, műfaji, társadalmi, történelmi szinten. A krimiírással és annak felvállalásával számomra egy folyamat, amely arról szól, hogyan ne legyek sznob. Engem is annak nevelt a család, az iskola, a társadalom, és valamennyire az is maradtam. Az egyetemen még én is azt hittem, hogy ciki krimit olvasni.

Sokat gondolkoztam rajta, hogy krimiírónak valljam-e magam, vagy egyszerűen írónak. Ha krimiírónak vallom, azzal megkülönböztetem magam a többi szépírótól, holott pont azt képviselem, hogy mindannyian írók vagyunk. Ha viszont nem teszem meg ezt a megkülönböztetést, akkor úgy tűnik, mintha nem vállalnám fel a műfajt, nem lennék tudatos annak kiválasztásában. A krimiírást illető aktivizmusomnak ezen a pontján, úgy érzem, hasznosabb, ha krimiíróként jelölöm meg magam. Kicsit olyan ez, mint a női író-író kettősség. A megkülönböztetés addig fontos, amíg láthatóvá tesz egy jelenséget.

Félig Angliában élek, ahol beléptem a brit krimiírók szövetségébe (Crime Writers' Association). Itt tapasztaltam meg igazán, hogy a műfajnak milyen megbecsültsége van, és azt, hogy az itteni alkotók hogyan szerveződnek csoportba. Aktívan részt vesznek abban, hogy olvasóközönség alakuljon, annak ellenére is, hogy 2017 óta Angliában több krimit adnak el, mint másfajta irodalmat. Hatalmas tehát a krimi olvasottsága, a szerzők mégis időt és energiát fordítanak rá, hogy építsék és ápolják a kapcsolatot az olvasókkal. Itthon más a helyzet.

A magyar krimikről szóló minden második interjú és kritika azzal kezdődik, hogy a magyar krimi úgy általában lehetetlen, nem is létezik, de ha valaki véletlenül mégis ilyesmit ír, akkor az annyira rossz, hogy jobb lett volna, ha nem is próbálkozik. Miközben azért van egy pár tucat aktív szerző, aki ebben a lehetetlen környezetben publikál. És egy csomó olvasó, aki krimit vásárol. Csak meg kell nézni: például a Libriben asztalokat tölt meg a krimi. Nagy ellentmondásnak tartom, hogy ennyi krimiolvasó ellenére magyar szerzőktől nem elfogadott a műfaj. Emögött is az irodalmi infrastruk-

túra van. A nagy struktúrákat pedig csak mozgalmak képesek megváltoztatni. Ennek fényében próbálkozom én is. Publikálok krimi-témában – bár sokkal többet is lehetne. Emellett elkezdtem szervezni egy magyar krimiírói csoportot. Elég nehéz elérni a szerzőket, az elején úgy kellett vadászni őket, most már azért jelentkezgetnek. Örülök, hogy a Prae Kiadó krimipályázatot indított. Ők nyíltan felvállalják a magyar krimi ügyét.

Indítottam krimiírói műhelyeket: 2019 őszén egy kétnapos program keretében, a karantén alatt pedig online formában. Ezek kimondottan alkotói műhelyek. Persze beszélgetünk művekről is, de inkább arról, hogy mi a krimi, milyen alműfajai vannak, hogyan kell nekifogni az írásnak, milyen technikák léteznek. Ez utóbbi nagyon fontos számomra: minden írásnak, de a kriminek különösen sok mesterségbeli fogása van, ami tanítható és tanulható is. A mentorálás közben sok ígéretes szerzővel találkoztam. A kriminek rengeteg buktatója van – hihetetlen melóval jár elsajátítani a műfaj szabályait.

▼ Hol tartasz most ebben a tanulási folyamatban?

✓ Főleg írás közben – de olvasás során, vagy akár a kritikákból is – folyamatosan tanulok, és ezt a tapasztalatot próbálom a következő regényekben hasznosítani. Az első krimim, *A Sellő titka* tapasztalata például az, hogy sok szereplőt mozgatok, akiket viszont nem szabad egyszerre bevezetni, mert így nehezen lesznek követhetőek az olvasó számára. A következő kötetben, amely elkészült, és amelynek *Szabadulószoza* a munkacíme, szintén sok szereplő van, de nagyon figyeltem arra, hogyan vezetem be őket. Magamról mint krimiíróról is sokat tanultam, rájöttem, hogy az a fajta író vagyok, aki először a cselekményt dolgozza ki nagyon részletesen.

Még *A Sellő titka* megírása közben is restelkedtem, hogy hónapokat töltök a cselekmény csi-szolgáltatásával. Az az iskolában, de főleg egyetemen elsajátított alapelv élt bennem, hogy az irodalom elsősorban a szöveg szépségéről szól, a nyelvhasználatról, az alakok megformálásáról. A cselekmény sokadlagos. Nem emlékszem egy olyan órára vagy szemináriumra sem, ahol azzal foglalkoztunk volna, hogyan épít és vezet cselekményt a szerző. Ezért azt hittem, velem valami baj van, hogy ennyi időt szánok rá, ahelyett, hogy szép mondatokat alkotnék.

Aztán tavaly elnyertem az Angol Művészeti Tanács alkotói ösztöndíját, és lehetőségem lett eljárni krimifesztiválokra. Kiderült, hogy a szerzők nagyon nagy része hónapokat tölt kizárólag cselekményépítéssel. Ki táblázatot ír, mások, például Jo Nesbø, hihetetlen hosszú szinopszist készítenek. Kevesen vannak – például a csodálatos Mick Herron vagy Minette Walters –, akik nem készítenek előre cselekményt. Ők viszont átlagban egy tucatszor dolgozzák át a kéziratot. Én inkább olyan vagyok, mint az észti krimiíró, Indrek Hargla, aki szerint a krimiírás mérnöki munka. Ezt a mérnöki munkát nagyon élvezem.

Általában van egy alapötletem, egy kép. Felépíték köré három-négy cselekményt. Ebből lesz egy jó, amit elkezdek kidolgozni. Ezt egy táblázatban, jelenetre lebontva vezetem – az összeállítására több hónapos munka. Nyilván írás közben valamennyire még változik a cselekmény, de nekem nagyon kell látnom, hogy merrefelé tartok. Ez a második kötetnél már sokkal jobban ment, mint *A Sellő titkánál*. Most a harmadik könyvön dolgozom. A munka már sokkal könnyebb. Magabiztosabban kezdem, és remélem, magabiztosabban fogom befejezni is. A könyveim végével ugyanis bajban szoktam lenni. Az az érzésem, hogy néha elsietem őket.

▼ Az egyik, talán ars poeticaként is értelmezhető esszédben olvasható: „Amikor krimi írok, akkor szembehelyezkedem azzal a kánonnal, amelyben felnőttem, amit évekig tanítottam, ami két évtizeden át meghatározta a működésem.” Hogyan zajlott le ez az írói, olvasói fordulat?

✓ Mindig is írni szerettem volna, de eleinte nem mertem, ezzel szerintem fiatal korunkban sokan vagyunk így. Az íráshoz a legközelebb a műfordítás állt, ezért is kezdtem el ezzel foglalkozni. Eddigi irodalmi pályámnak a nagy része műfordítói pálya. Aztán 2005-ben kikerültem Spanyolországba, egy vitorlášhajón töltöttem öt évet, rengeteget fordítottam. Azelőtt nem nagyon olvastam krimi, pedig szerettem a műfajt, de úgy éreztem, hogy ciki olvasni. Az egyetemen vizsgaidőszak végén mindig engedélyeztem magamnak egyet. A hajóra kevés könyvet vihettem magammal, nagyjából tízet, viszont a kikötőkben voltak könyvtárak, ahol a hajósok letették a könyveket, és ezeket szabadon el lehetett vinni. Ezekben a cserekönyvtárakban főleg krimik voltak. Így kezdtem el nagyobb mennyiségben krimi olvasni – és rájöttem, hogy imádom.

▼ Az első, 2016-ban megjelent, *Palackposta* című regényed is részben erről az időszakról szól. Nem bűnügyi regényként indul, de van benne krimiszál is. Hogyan tekintesz ma vissza erre az írásodra?

✓ Gyerekkoromban megígértem magamnak, hogy negyvenéves koromig megírok egy könyvet. Ez akkor elég távolinak tűnt. Aztán hat hónappal a negyvenedik születésnapom előtt rájöttem, hogyha most nem írok meg egy könyvet, akkor elárulom önmagam. Visszamondtam egy doktori ösztöndíjat, lemondtam minden munkát, és írtam. Ebből lett a *Palackposta*.

Eredetileg a nők és a vitorlázás kapcsolatáról akartam írni, és arról, hogy mi az otthon és mi a haza. Ez mind bele is került a könyvbe több-kevesebb sikerrel. A mű felénél járva váratlanul gellert kapott a történet, és átment krimisztoriba. A befejezése után már pontosan tudtam, hogy krimi akarok írni. A *Palackpostát* ma is szeretem összes tökéletlenségével együtt. Itt született meg Admin alakja, és felvillan Telki-Nagy is egy pillanatra. Őket átmentettem a krimisorozatba, ahogy a vitorlázás témáját is.

Most, *A Sellő titka* után – illetve a sorozat következő darabját is befejezve – még inkább úgy érzem, hogy krimiírással szeretnék foglalkozni. Az ember tanul, miközben ír, azzal is szembesül, hogy milyen író ő. Az első kötet nagy lecke volt, és ráébresztett, hogy érdekelt a cselekmény, a cselekményépítés. Nem az az író vagyok, aki esszéisztikus vagy mélyen pszichologizáló. Szeretem, ha történnek a dolgok. Nagy kihívásnak élem meg, hogy hogyan vezessem félre az olvasót és a nyomozóimat is egyszerre, de másképp. Hogyan írjak meg egy történetet a végéről visszafelé, és közben haladjak előre az időben. Hogyan tegyek hihetővé valóságos eseményeket.

✓ **A cselekményesség mellett *A Sellő titka* az aktuális, érzékeny társadalmi problémák, a kirekesztettség, a megbélyegzettség különböző formáinak megjelenítésével is jellemezhető. Feltűnő például, hogy a klasszikus detektívtörténetekkel szemben itt nem egy önállóan dolgozó mesteri elme fejt meg a rejtélyt, hanem egy csoport. A nyomozás egyik nagy kérdése, hogy a csoport tagjai tudnak-e kooperálni. Miért tartod alkalmasnak a krimi műfaját aktuális társadalmi témák feldolgozására?**

✓ A cselekményesség egy formai dolog, a társadalmi problémák feldolgozása tartalmi kérdés. A kettő jól megfér egymással. A krimi egy nagyon friss műfaj, gyorsan tud reagálni társadalmi kérdésekre, ezért viszonylag gyorsan el is avul. A nagy klasszikusoktól eltekintve kevés olyan krimi van, amelyeket ma is szívesen újraolvasunk. A legtöbb krimi a történet, a szóhasználat szintjén is gyorsan avítottá válik.

A társadalmi problémák nagyon foglalkoztatnak. És az, hogy ezeket a problémákat milyen különbözően látjuk. Volt olyan kiadó, aki tartott attól, hogy olyan krimisorozatnak adjon helyet, amelynek szociografikus vonásai vannak. Ami azért megmosolyogtató, mert az olvasók imádják a skandináv krimi, amelyben pedig mindig megjelenik valamilyen társadalmi probléma. Ha a magyar olvasó nyitott az aktuális társadalmi problémákat feszegető skandináv vagy angolszász krimire – hogy csak a legismertebbeket említsem –, akkor nem értem, hogy miért fél ettől a tartalomtól a magyar kiadó. Egyébként azt gondolom, ez részben abból is fakad, hogy a kiadók többsége nem ismeri a műfajt. Nagy vonalakban vannak elképzeléseik: Agatha Christie-ről, a francia szerzőkről, most meg a skandináv krimiről – de azért a krimi ennél sokkal színesebb műfaj. Talán kevésbé tartanának a magyar krimi, ha jobban ismernék a piacot.

Ami a nyomozóimat illeti, a kooperáció központi kérdés volt *A Sellő titkában*. Semmiképp sem akartam egyetlen szuperdetektívet, aki mindent megold (például mint Sherlock Holmes). Inkább a különféle személyiségekből álló csapat mellett döntöttem. Ez sem az én találmányom, természetesen. Nagy hagyománya van a hetvenes évek óta az amerikai krimi irodalomban.

A K.É.Z. egy olyan csapat, amelyben több generáció van jelen, akiknek más a történelmi tudása és tapasztalata. Nekem ez alapvetően fontos volt, hiszen a bűnügyek mindig a múltba vezetnek vissza. Engem nagyon izgat, hogy mi, akik Magyarországon élünk, hogyan látjuk az államszocializmus idejét és a rendszerváltás utáni évtizedeket. Hogy ezek a különböző tapasztalatok mennyire távolítanak el minket egymástól, és mi az, ami összeköt.

Az első kötettől kezdve krimisorozatban gondolkodtam. Pusztán azért, mert imádom a sorozatokat. Érdekel a szereplők magánélete. Sokszor azért veszem kezembe a következő kötetet, hogy megtudjam, mi történt velük az elmúlt időszak alatt. Az általam kitalált öt nyomozó nagyon közel áll hozzám. Rám is igaz, amit egy krimiszerző fogalmazott meg az egyik fesztiválon: „A férjemnek elege van a képzeletbeli barátaimból, akikről mindent tud, de soha nem fog velük találkozni.” A K.É.Z. tagjai ilyen barátaim. Azért is volt nehéz az első kötet, mert ezt az öt embert be kellett vezetni. Az volt a terv, és ehhez is tartom magam, hogy a sorozat egyes köteteiben közülük mindig más és más

fog kiemelkedni. A *Szabadulószoza* Vanda kötete, a harmadik, amelynek a munkacíme *Gyilkosság a zarándokvonaton*, Vasvárié – a negyedikben valószínűleg Köteles és Telki-Nagy kerül majd előtérbe, az ötödikben még bizonytalan vagyok. Körülbelül öt-hat kötetesre tervezem a sorozatot.

➤ **Talán megkockáztatható az a kijelentés, hogy az utóbbi évek magyar irodalmában a történelmi krimi aranykorát éli (Lengyel Péter, Kondor Vilmos, Baráth Katalin, Csabai László, Hász Róbert – csak néhány név azok közül, akik sikeresen kísérleteztek a műfajjal). Hogyan értékeled ezt a hagyományt? A *Sellő titka* hogyan viszonyul ehhez az örökséghez?**

✔ Egyrészt örülök neki, hogy a történelmi kriminek sikere van nálunk. Ugyanakkor számomra ez is azt mutatja, hogy a krimi önmagában még mindig nem egy elfogadott műfaj itthon. Ezek a regények a történelmi szállal be tudnak csusszanni a történelmi regény kategóriájába, így nyernek irodalmi legitimitációt. Másrészt azzal együtt, hogy az említett alkotók műveit nagyra tartom, azt is gondolom, hogy íróként sokszor biztonságosabb a múltba helyezni a történetet, mint a jelenbe. Én ezzel a technikával nem élek, vagy csak módjával, mert így pont az a téma kerülne háttérbe, ami engem nagyon is foglalkoztat: a mai Magyarország helyzete. A külföldi krimi irodalomnak egyébként nagyon nagy része kortárs környezetben játszódik. Nálunk is vannak ilyenek kezdeményezések, de sokkal kevesebb, mint a történelmi környezetben játszódó krimi.

Ahogy már mondtam, nagyon erősen foglalkoztat, hogy mit gondolunk az elmúlt negyven évről. Ezért is koncepcióm, hogy a krimisorozatomban a bűntény mindig kötődjön az 1948 és az 1990-es évek közötti időszakhoz. A nyomozócsapatban azért is van sok generáció, hogy látványossá váljon, mennyire mást jelenthet egy-egy ember számára a múlttal való szembenézés.

A *Sellő titkában* a nyomozás a 2015-ös görög válság és a görög menekült gyerekek történetével fonódik össze. Kimondottan nem akartam a migránsválságról írni. Az egész cselekményt úgy építettem fel, hogy a nyomozás lezáruljon az első komoly hullám előtt.

Sokan kérdezik, honnan jött a görög menekült gyerekek témája. Nehéz erre választ adni anélkül, hogy lelőném a regény poénját. A lényeg, hogy volt egy kezdőképem, és annak kapcsán véletlenül kezdtem olvasni a második görög diaszpóráról. Nagyon magával ragadott a történetük, és bele-mélyedtem. Elolvastam mindent, amihez hozzá lehetett jutni. Görögül sajnos csak keveset tudok, de annyira elég volt, hogy Makrisz Zizi hihetetlenül izgalmas történetét megtaláljam a neten. Sokat olvastam angolul azoknak a nőknek az életéről, akik megtorlást szenvedtek el a görög polgárháború után. Illetve nagyobb monográfiákat arról a huszonhétezer gyerekről, akiket 1948 és 1950 között a baráti szocialista államokba evakuáltak. És beszélgettem Fokasz Nikosszal, aki foglalkozott a második görög diaszpóra történetével. A kriminek szaklektora is volt Vincze Xénia személyében, aki a témát kutatja, és publikált is erről.

A következő kötet, a *Szabadulószoza* 1974-be megy vissza, az abortuszbizottságokkal foglalkozik, és az egykori Nagykőrösi Konzervgyár történetén keresztül a magyar élelmiszeripar szétesésével.

➤ **Ha már a mai magyar krimi megítélése szóba került: az idei Libri irodalmi díj kapcsán volt olyan kritikus, aki a *Sellő titkát* szerette volna jelölni, de ezt nem engedték, azzal érvelve, hogy krimi. Hogyan élted ezt meg? Van rá esély, hogy irodalmi körökben változzon a krimi megítélése?**

✔ Nem voltam nagyon meglepve, de egy kicsit azért rosszul esett. Főleg azért, mert azt megértem, hogy a Libri-díjra nem lehet jelölni – de akkor hova lehet? Megint ugyanoda lyukadunk ki. Nincs irodalmi infrastruktúra, amely támogatná a magyar krimi jelenlétét, amely reflektorfénybe állítaná az arra érdemes műveket.

Egyébként Angliában ehhez hasonlóan volt nagy vita arról, hogy lehet-e bizonyos, nagy presztízsű irodalmi díjakra krimi jelölni. Pár éve eldöntötték, hogy lehet – volt is nagy fölzúdulás. Itthon a sci-finek és a fantasynak nagyobb az elismertsége, mint a kriminek. Van több fórum, kiadó, ahol komoly műhelymunka folyik. Remélem, ez hamarosan megvalósul a krimi területén is.

➤ **A *Sellő titka* egy sorozat első tagjaként készült. Már a második esetet is feldolgoztad. A nyomozásnak ezen a pontján – még az ügy lezárása előtt – milyen információkat oszthatsz meg a közvéleménnyel?**

✔ A munkacíme egyelőre *Szabadulószoza* – lehet, hogy ez is marad. A sorozatomban azzal is kísérletezem, hogy mindig a krimi egy újabb alműfaját írom meg: az első sorozatgyilkosos volt; ez pedig *closed circle mystery* – olyan bűnügyi történet, ahol a gyanúsítottaknak egy meghatározott köre van. Egy szabadulószozában történik a haláleset, amiről nem tudni, hogy baleset-e vagy gyilkosság. Ha gyilkosság, akkor csak a bent lévő öt ember közül lehetett valaki az elkövető. A másik történeteszl

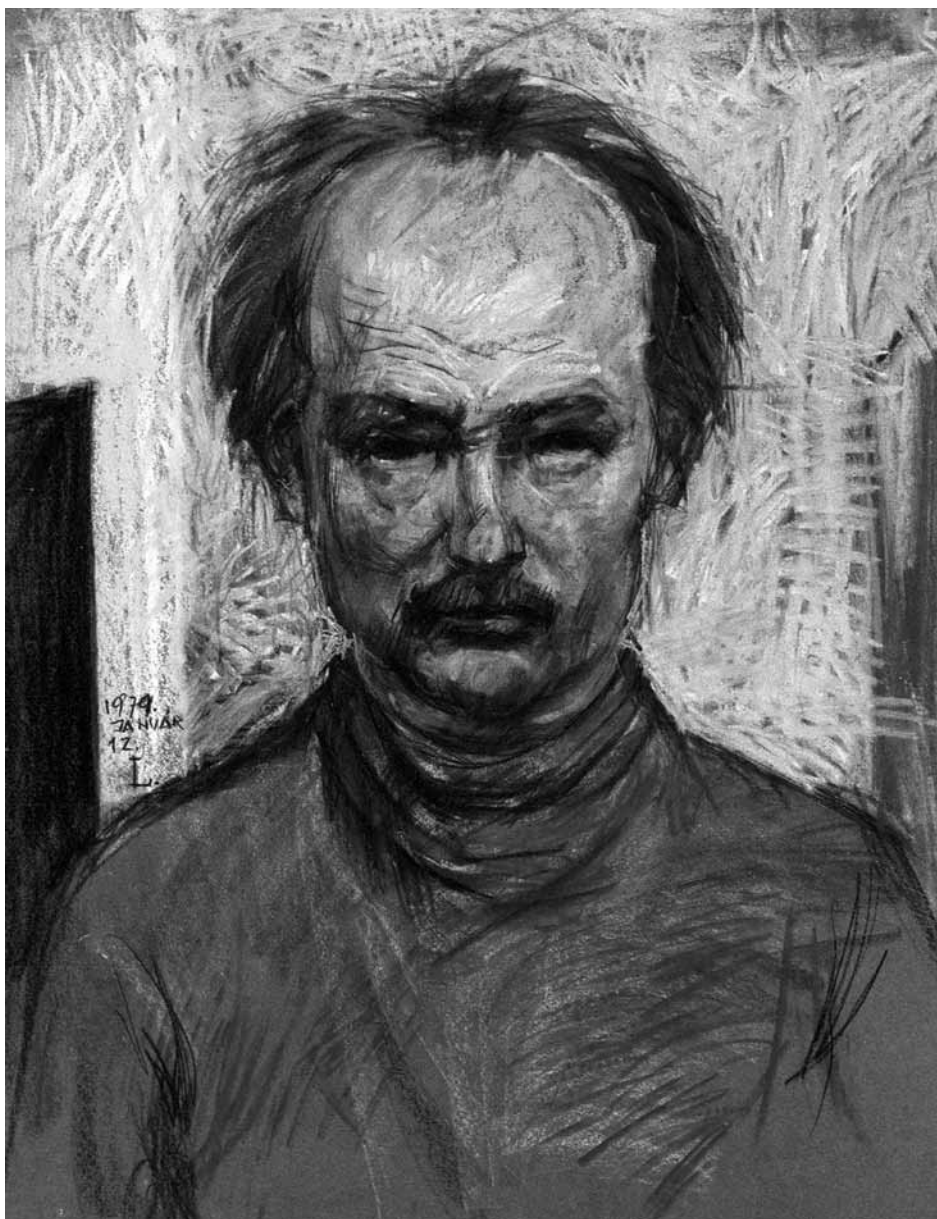
NAGY PÁL, Törzs, 1966

◀ **NAGY PÁL, A fagy, 1975**

1974-be, a nagykőrösi konzervgyár munkásnőinek világába visz vissza, és öt abortuszbizottságra váró nő áll a középpontban. Egyikőjük, miután a bizottság elé állt, hazafelé eltűnik. Az 1974-ben eltűnt asszony annak a fiatalembernek a nagymamája, aki 2016-ban életét veszti a szabadulószozában. És aki halála előtt két héttel magánnyomozót bíz meg a nagymama eltűnésének kiderítésével.

▼ **Az esszéidből kiderül, hogy magyar írók közül nem csak krimiszerzőket olvasol. Kik a kedvenc kortársaid? Magyar krimi- és nem krimiszerzők közül kiket olvasol legszívesebben?**

✔ Kondor Vilmost nagyon nagyra tartom. Az ő munkássága nélkül a magyar krimi megbecsültsége még a mostaninál is kisebb lenne. Baráth Katalintól az *Arkangyal éjjelt* olvastam, az nagyon tetszett, főleg a szerkezete és a narrátor hangja, amelyen a történet megszólal. A Dávid Veron-történetekbe még nem vágtam bele, a *cosy crime* távolabb áll tőlem. Kolozsi László és Hász Róbert írásaival is szeretnék jobban megismerkedni. A kortársak közül nagy hatással van rám Tompa Andrea, Mán-Várhegyi Réka, Tóth Krisztina. Jelenleg viszont leginkább a magyar szórakoztató irodalom érdekel. Nagyon szeretem Moskát Anita könyveit. Fantasyt nem olvasok sokat, de tőle mindent. Az *Irha és bőr* szerintem a tavalyi év egyik legfontosabb könyve. A cselekmény szerkezete mesteri, az alakok élnek, hihetőek. A szerző megvalósítja azt, amit én is tanítok a leendő krimiíróknak, hogy egy valószínűtlen történetet olyan hiteles hangon ír meg, amelytől az hihetővé válik. Ez minden fikciós műre igaz, de különösen a krimire és a fantasyra. És ha már a hiteles hangnál tartunk, akkor meg kell említenem Kalapos Éva *F mint* című regényét, amely szintén ebbe a nehezen körülírható „irodalmi igénytel megalkotott szórakoztató irodalom” kategóriába tartozik. A főszereplő Fema hangja annyira tökéletes, hogy szerintem a művet iskolában kellene oktatni. Amikor Moskát vagy Kalapos műveit olvasom, tudom, hogy nem vagyok egyedül. Vannak még a magyar könyvpiacra, akik írással küzdenek az irodalmi sznobizmus ellen.

NAGY PÁL, Önarckép, 1979